

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Viite: STM/2306/2091, STM057:00/2019

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle sairausvakuutuslain ja eräiden muiden lakien muuttamiseksi

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitysluonnosta lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Hallituksen esitysluonnoksen keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan toteutettavaksi pääministeri Antti Rinteen hallituksen hallitusohjelman mukaiset parannukset eräisiin tulonsiirtoihin. Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi sairausvakuutuslakia, työttömyysturvalakia, lapsilisälakia, elatustukilakia ja toimeentulotuesta annettua lakia.

Sairausvakuutuslain mukaisia vähimmäismääräisiä päivärahaetuuksia, sairaus- ja vanhempainpäivärahaa sekä erityishoitorahaa, korotettaisiin. Korotus koskisi myös vähimmäismääräistä Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaa. Myös työttömyysturvalain mukaisen peruspäivärahan määrää korotettaisiin. Korotus koskee myös peruspäivärahan kanssa samansuuruista työmarkkinatukea, ja lisäksi muutos vaikuttaa ansiopäivärahan sekä vuorotteluvapaalain mukaisen vuorottelukorvauksen määrään.

Lapsiperheiden aseman parantamiseksi esitetään korotettavaksi monilapsisten perheiden lapsilisiä neljännestä lapsesta alkaen. Lapsilisän yksinhuoltajakorotusta esitetään korotettavaksi, kuten myös elatustukea. Lapsilisän yksinhuoltajakorotuksen 10 euron suuruudesta korotuksesta hyötyisivät myös toimeentulotukea saavat perheet.

Muutokset tulisivat voimaan 1.1.2020 alkaen.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiperheiden suhteellinen köyhyys on kasvanut 1990-luvulta alkaen. Perheen köyhyydellä ja taloudellisilla vaikeuksilla voi olla monia kielteisiä vaikutuksia lapsiin ja heidän kehittymiseen. Köyhyys on tavallisesti kytköksissä elämänhallinnan vaikeuksiin, sairastavuuteen, matalaan koulutukseen ja työttömyyteen. Myös köyhissä lapsiperheissä on muita perheitä useammin näitä ilmiöitä. Kuitenkin köyhistä lapsiperheistä yli puolet on sellaisia, joissa huoltaja on työssä. Köyhyys työssäkäynnistä huolimatta onkin nimenomaan lapsiperheitä kuvaava ilmiö.¹

Tutkimusten mukaan toimeentulon vaikeudet ovat vahvassa yhteydessä toistuvaan masennukseen, ahdistukseen ja uupumukseen. Lisäksi ne ovat yhteydessä parisuhteen ongelmiin ja kielteisiin kokemuksiin vanhemmuudesta. Koetut toimeentulon ongelmat ovat myös yhteydessä kurittavaan ja ankaraan kasvatukseen. Toimeentulovaikeuksista kärsivät vanhemmat menettivät useammin malttinsa lasten kanssa ja pitivät hyväksyttävänä kuritusväkivaltaa, kuten tukistamista tai luunapin antamista.^{2 3}

Toimeentulon vaikeudet vaikuttavat kielteisesti esimerkiksi lasten oppimiskykyyn, käyttäytymiseen ja terveyteen. Köyhyydellä on vaikutuksia lasten mahdollisuuksiin harrastaa ja jäämiseen kaveripiiriin ulkopuolelle.⁴ Vaikutukset lapsiin voivat olla hyvin laajoja ja pitkäaikaisia.

Esitysluonnoksessa olevilla ehdotuksilla on tarkoitus tehdä korotuksia tulonsiirtoihin, jotka vaikuttavat joko suoraan tai välillisesti myös lasten ja lapsiperheiden toimeentuloon. Monilapsisten perheiden lapsilisä korotetaan neljännessä lapsesta alkaen. Lapsilisän yksihuoltajakorotusta ja elatustukea ehdotetaan korotettavaksi. Lapsilisän yksihuoltajakorotuksesta hyötyisivät jatkossa myös toimeentulotukea saavat perheet. Muun muassa vanhempainrahaa ja erityshoitorahaa sekä työttömyysturvalain mukaista peruspäivärahaa ehdotetaan korotettavaksi. Lapsiasiavaltuutettu pitää ehdotuksia oikeasuuntaisina, mutta riittämättöminä.

Vuosina 2000-2016 lapsiperheisiin kohdistuvat sosiaaliturvamenot ovat kasvaneet, mutta tämä kasvu on kohdistunut kokonaisuudessaan palveluiden lisäämiseen. **Lapsiperheiden saamien tulonsiirtojen menot olivat vuonna 2016 reaalisesti samalla tasolla kuin ne olivat vuonna 2000.** Samalla ajanjaksolla lapsiperheiden palveluihin kohdistuvat menot kasvoivat reaalisesti 72 prosenttia. Julkinen tuki lapsiperheille on yhä enenevässä määrin palveluiden muodossa sen sijaan, että köyhyyttä ehkäistäisiin tulonsiirroilla.⁵ Lapsilisät ovat olleet houkutteleva säästöjen kohde. Esitetyt lapsilisien korotukset eivät kompensoi lapsilisistä vuosien ajan puuttuneita indeksikorotuksia tai siihen kohdistettuja leikkauksia. Lapsilisän reaaliarvo on eri arvioiden mukaan heikentynyt yli viidenneksen vuodesta 1993.

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa tässä yhteydessä, että lapsiperheiden köyhyyden ja sen kielteisten seurausten ehkäiseminen vaatii tulonsiirtojen lisäksi muita toimenpiteitä, joiden toteuttamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Lasten eriarvoisuuden vähentämien vaatii huomion kiinnittämistä laajalaisesti lasten hyvinvointiin, elinympäristöön ja sen olosuhteisiin. Asumisen kustannukset ovat yksi merkittävä lapsiperheiden köyhyyttä aiheuttava tekijä, johon puuttuminen edellyttää laaja-alaista yhteistyötä eri ministeriöiden välillä. Taloudellisten tukimuotojen parantaminen on yksi tärkeä osa tätä kokonaisuutta ja on hyvä, että tätä edistetään. Esitetyt muutokset ovat ilmiön vakavuus ja seuraukset huomioon ottaen kuitenkin kosmeettisia.

Lapsiasiavaltuutettu nosti lapsiperheiden köyhyyden vuoden 2018 vuosikirjansa teemaksi.⁶ Vuosikirjassa esitettiin useita ehdotuksia lapsiperheiden köyhyyden vähentämiseksi, jotka koskivat muun muassa subjektiivisen varhaiskasvatusoikeuden palauttamista, koulutuksen maksuttomuuden varmistamista ja laajentamista toiselle asteelle, sosiaaliturvan varassa elävien lapsiperheiden aseman parantamista ja lapsiperheiden talouden hallinnan tukemista. Näistä ehdotuksista on osa jo edennyt toimeenpanoon esimerkiksi lainvalmistelun muodossa. Pääministeri Rinteen hallitusohjelmaan sisältyy sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen toteuttaminen. Yhtenä sen tavoitteista on mainittu lapsiperheiden aseman parantaminen.⁷ Oppivelvollisuuskäänne suunnitellaan nostettavaksi 18 ikävuoteen, joka käytännössä tarkoittaa myös toisen asteen maksuttomuutta. Myös subjektiivisen varhaiskasvatuksen palauttamista koskeva hallituksen esitys on parhaillaan lausuntokierroksella.

Yksittäisten köyhyyttä ja eriarvoistumista vähentävien toimenpiteiden edistäminen on tärkeää, mutta samalla on kuitenkin huomioitava, että pääsääntöisesti kaikkiin hallitusohjelman strategisiin kokonaisuuksiin liittyy tavoitteita ja tehtäviä, joilla on joko suoria tai välillisiä vaikutuksia lasten oikeuksiin, hyvinvointiin, elintasoon ja eriarvoistumisen ehkäisyyn. Lasten hyvinvointiin voidaan vaikuttaa muun muassa ilmastopolitiikalla, talouspolitiikalla, asuntopolitiikalla, oikeusvaltion kehittämisellä, koulutuksen kehittämisellä ja sosi-
aali- ja terveyspalvelujen kehittämisellä. Poliittisten päätösten ja kehittämistyön perustana tulee pitää YK:n lapsen oikeuksien sopimusta, joka vahvistaa lapselle aseman omien oikeuksiensa haltijana sekä oikeuden erityiseen suojeluun. Lapsiasiavaltuutettu pitää ensiarvoisen tärkeänä, että lapsen oikeuksien näkökulma otetaan mukaan tulevaan sosiaaliturvauudistusta koskevaan työskentelyyn alusta alkaen.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että kaikkia hallinnossa tehtäviä päätöksiä valmisteltaessa ja toteutettaessa on tehtävä tutkittuun tietoon perustuva lapsivaikutusten arviointi. Sen avulla on mahdollista tunnistaa eri toimenpiteiden suorat ja välilliset vaikutukset lasten elämään ja hyvinvointiin sekä tehdä arvioinnin perusteella kestäviä, taloudellisia ja pitkälle lasten tulevaisuuteen vaikuttavia päätöksiä.

Jyväskylässä 8.8.2019

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

¹ Karvonen, Sakari & Salmi, Minna (2016)(toim.) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Helsinki: THL.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1 (Haettu 8.8.2019)

² Leinonen, Jenni (2004) Leinonen Jenni (2004) Families in Struggle Child Mental Health and Family Well-being in Finland During the Economic Recession of the 1990s: The Importance of Parenting. Helsinki: Stakes,

³ Karvonen, Sakari & Salmi, Minna (2016)(toim.) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Helsinki: THL.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1 (Haettu 8.8.2019)

⁴ Ks. esim. verkossa <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/elamankulku/lapset-ja-perheet>

⁵ Lapsen aika – kohti kansallista lapsistrategiaa (2019) Helsinki: Valtioneuvosto.

⁶ ”Köyhyydellä ei leikitä. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2018.” verkossa
http://lapsiasia.fi/wpcontent/uploads/2014/12/LA_vuosikirja2018_0118.pdf

⁷ Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019 Osallistava ja osaava Suomi, s. 156-157. Hallitusohjelman strategiset kokonaisuudet luvussa 3.